

Витолд Гомбрович
ФЕРДИДУРКЕ

БИБЛИОТЕКА – *ARS MAGNA*

Главен уредник
Филип Димевски

Наслов на оригиналот
Witold Gombrowicz, FERDYDURKE

Copyright © 1961, 1979, Witold Gombrowicz
All rights reserved

Превод од полски јазик
Филип Димевски

Лектура
Бобан Каранејовски

Компјутерска обработка
БЕГЕМОТ

Ликовно уредување
Бојан Димитријевиќ

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ
Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

Витолд Гомбрович

ФЕРДИДУРКЕ

Вегемот

Скопје, 2015

СОДРЖИНА

I ГРАБНУВАЊЕТО	7
II ЗАРОБУВАЊЕТО И ПОНАТАМОШНОТО НАГАЛУВАЊЕ	30
III ФАЌАЊЕТО И НАТАМОШНОТО ГМЕЧЕЊЕ	62
IV ПРЕДГОВОР ЗА <i>ФИЛИДОР, ГОЛЕМОТО ДЕТЕ</i>	85
V ФИЛИДОР, ГОЛЕМОТО ДЕТЕ	109
VI ЗАВЕДУВАЊЕТО И НАТАМОШНОТО ВТЕРУВАЊЕ ВО МЛАДОСТА	127
VII ЉУБОВ	145
VIII КОМПОТ	160
IX СИРКАЊЕТО И НАТАМОШНОТО ВПУШТАЊЕ ВО СОВРЕМЕНОСТА	178
X РАСКАЛАШИНОГА И НОВОТО ФАЌАЊЕ	202
XI ПРЕДГОВОР ЗА <i>ФИЛИБЕРТ, ГОЛЕМОТО ДЕТЕ</i>	231
XII ФИЛИБЕРТ, ГОЛЕМОТО ДЕТЕ	238
XIII СЛУГАТА, ОДНОСНО НОВОТО ФАЌАЊЕ	242
XIV РАСКАЛАШИФАЦА И НОВОТО ФАЌАЊЕ	282

I ГРАБНУВАЊЕТО

Вторникот се разбудив во онаа бездушна и никаква доба, кога, всушност, ноќта заврши, а муграта сè уште не беше во полн ек. Разбуден нагло, сакав со такси да итам на железничка, зашто ми се чинеше дека заминувам – дури во наредната минута со тешки маки сфатив дека воз за мене на железничката не стои, не чукнал ниеден час. Лежев во матната светлина, а телото мое неподносливо се плашеше, со стравот притискајќи ја мојата душа, душата го притискаше телото и секој најситен нерв се грчеше во исчекување дека ништо нема да се случи, ништо нема да се промени, ништо никогаш нема да уследи и што и да се преземе, нема да се случи ништо и ништо. Тоа беше страв од непостоењето, стравотија од небиднината, неспокој од неживотот, бојазност од нереалноста, биолошки крик на сите мои клетки пред внатрешната растргнатост, расеаност и распрснатост. Страв од непристојното барање влакно во јајцето и ситничарење, тревога од деконцентрација, паника на база на рас-

парчување, страв од насилството што го имав во себе и од она што се закануваше однадвор – а, што е најважно, постојано ме придружуваше, ни чекор не оддалечувајќи се, нешто што би можел да го наречам внатрешно настроение, меѓумолекуларна имитација и подбивност, нераскинлив потсмев на разузданите делови на моето тело и на аналогните делови на мојата душа.

Сонот што ноќта ме измачуваше и ме разбуди беше показател на страв. Со враќањето на времето што би требало да ѝ биде забрането на природата, се видов себеси таков каков што бев кога имав петнаесет и шеснаесет години – се вратив во младоста – и стоејќи на ветерот, на камен, веднаш покрај мелницата крај реката, зборував нешто, го слушав својот одамна погребан петлов, писклив глас, го видов носот неизраснат на недооформеното лице и преголемите раце – ја чувствував непријатната конзистенција на таа посредна, преодна фаза на развојот. Се разбудив во смеа и во страв, зашто ми се чинеше дека таков каков што сум денес, по триесеттата, со себе му се мајтапам и го исмевам голобрадиот пилиштар, каков што бев, а, пак, тој со мене се мајтапи – и со еднакво право – па така двајцата меѓусебно сме исмевани. Еј ти несреќно сеќавање, кое заповедуваш човек да знае по какви патишта дојдовме до она што сега го поседуваме! А потоа, ми се причини во полусон, но веќе по буђењето, дека моето тело не е истоветно, дека некои делови уште се детски и дека мојата глава му се потсмева и го исмева листот на ногата, а, пак, листот ја исмева главата, дека прстот се мајтапи со срцето, срцето со – мозокот, носот со – окото, окото на носот му се гази од смеење и вреска – и сите тие делови дивјачки се силуваа во атмосфера

на сеопфатен и вознемирувачки панподбив. А, кога добро си ја вратив свеста и почнав да размислувам за својот живот, стравот не се намали ни за ронка, туку стана уште посилен, макар што на моменти го прекинуваше (или го зголемуваше) мала насмевка, на која устата не можеше да ѝ одолее. На половината од патот на моето житие се најдов во темна шума. Таа шума, што беше полошо, беше *зелена*.

Зашто, на јаве бев исто толку неодреден, рас-трнат – како во сон. Неодамна го преминав Рубикон на неизбежната триесетка, го одминав километарскиот камен, по родовница, навидум изгледав на зрел човек, а, сепак, не бев зрел човек – тогаш што бев? Триесетгодишен картација? Случаен и ненадеен работник што средувал ситни животни активности и чиракувал? Каква беше мојата ситуација? Одев по кафеани и по барови, се среќавав со луѓе да разменам збор-два, понекогаш дури и мисли, ама ситуацијата беше неразјаснета и самиот не знаев дали сум човек или сум пилиштар; и, така, во преломните години не бев ни едно, ни друго – бев ништо – а врснаците, кои веќе се испоженија и зафатија определени позиции, не толку спрема животот колку што по разни државни установи, кон мене се однесуваа со оправдана недоверба. Моите тетки, тие бројни четвртмајки, прикачени, прикрпени, но кои љубат искрено, уште одамна се трудеа врз мене да влијаат да се стабилизирам дали како некој адвокат или како бирократ – неодреденоста моја им беше необично непријатна, не знаеја како да разговараат со мене, не знаејќи кој сум, па само мрмореа нешто.

„Јузефчо“, зборуваа меѓу едно и друго мрмо-рење, „крајно време е, драго дете. Што ќе речат луѓето? Ако не сакаш да бидеш лекар, тогаш ба-

рем биди женкар или коњар, ама да се знае... да се знае...”

И чув како една ѝ вели на друга дека социјално и животно не сум созреан, а потоа повторно почнуваа да мрморат уморни од празнотијата што им ја создавав во главата. Впрочем, таа состојба не можеше вечно да трае. Стрелките на часовникот на природата беа неумоливи и одлучни. Кога последните заби, забите на мудроста, ми израснаа, требаше да се смета дека развојот беше завршен, дојде времето за неизбежното убиство, мажот треба да го убие момченцето незаспано од жал, да летне како пеперутка, оставајќи го трупот на ларвата, која завршила со своето. Од думанот, од хаосот, од матните бари, вирови, шумови, струи, од трските и шамаците, од жабиниот крекот требаше да се пренесам меѓу чисти, искристализирани форми – да се зачешлам, да се средам, да влезам во општествениот живот на возрасните и со нив да муабетам.

Како не, бе! Веќе се обидував, се трудев – и смеа ме фаќаше при помислата на резултатите од обидите. За да се зачешлам и да објаснам според можностите пристапив кон пишување книга – чудно, ама ми се чинеше дека моето влегување во светот не може да помине без објаснение, иако сè уште не се видело објаснение што не би било прикривање. Со книгата копнеев најпрво да ја придобијам нивната милост, за да затекнам потоа во личната средба терен што е веќе подготвен и – калкулирав – ако успеам во душите да посеам позитивна замисла за себе, тогаш таа замисла и мене ќе ме оформи; на тој начин и да не сакам, ќе станам возрасен. Меѓутоа, зошто перото ме изневери? Зошто светиот срам не ми дозволи да напишам но-

торно банален роман и, наместо да ги ткаам врвните мисли од срцето, од душата, јас ги исткаав од долните екстремитети, во текстот сместив некакви жаби, нозе, само незрели и скиселени содржини и единствено со стилот, гласот, со ладниот и искон-тролиран тон, изолирајќи ги на хартија, покажав дека, ете, мечтаам да се разбратимам со изродот? Зошто, како за инает на своите намери, на книгата ѝ дадов наслов *Споменар од периодот на созре-вањето*? Залудно пријателите ме советуваа да не ѝ давам таков наслов и, воопшто, да се пазам и од најмала алузија за незрелоста. „Не прави го тоа“, велеа, „незрелоста е драстичен поим, ако самиот себеси се прогласиш за незрел, тогаш кој ќе мисли дека си зрел? Зар не сфаќаш дека првиот услов за зрелост, без кој нема ништо, е – самиот да се прогласиш за зрел?“ Ама, мене ми се чинеше дека, едноставно, не доликува премногу лесно и туку така да се откачувам од мрсулкото во себе, дека Возрасните се премногу бистри и проникливи за да дозволат да бидат измамени и дека тој, кого мрсулкото постојано го брка, не треба да се покаже јавно без мрсулкото. Можеби имав пресериозен пристап кон сериозноста, премногу ја преценив возрасноста на возрасните.

Сеќавања, сеќавања! Со главата тутната во перницата, со нозете под јорганот, веќе растргнуван ту од смеата ту од стравот, правев биланс од пристапувањето меѓу возрасните. Премногу се молчи за личните, внатрешни лузни и изопачености на тоа пристапување, секогаш бременито во последиците. Литератите, тие луѓе што го поседуваат божјиот дар на талентот за најситните и за најбезначајните нешта, како на пример, душевната драма на царот Карло II поради мажачката на Брунхилда, се

воздржуваат да го отвораат прашањето за својата најважна промена во јавен, општествен човек. Би копнееле, очигледно, секој да мисли дека се писатели по божја волја, а не – човекова, дека од небото паднале на земјата заедно со својот талент; се стеснуваат да разјаснат со какви лични концесии, со каков персонален пораз го откупиле правото за пишување за Брунхилда или дури и за животот на некој пчелар. Не, за својот живот ни збор – туку за животот на пчеларот. Сигурно, откако ќе изнапишеш дваесет книги за животот на пчеларите, можеш да се сториш споменик – ама каква е врската, каде е поврзаноста на пчеларскиот крал со неговиот личен маж, каде е поврзаноста на мажот со младичот, на младичот со момчето, на момчето со детето, кое, впрочем, до нежни се било, какво фајде има вашиот мрсулко од вашиот крал? Животот што не ги почитува тие поврзаности и не го реализира сопствениот развој во целосен континуитет е како куќа градена од горе и неминовно мора да заврши со шизофренично раздвојување на личноста.

Секавања! Проклетството на човештвото е што нашата егзистенција на овој свет не поднесува никаква определена и постојана хиерархија, туку сè непрестајно плови, се прелева, се движи и секој мора да биде доживеан и оценет од секого, а сфаќањето на нас непросветлените, ограничените и тапоглавите не е ништо побезначајно отколку сфаќањето на бистрите, просветлените и префинетите. Бидејќи човекот е најдлабоко зависен од својот одраз во душата на другиот човек, макар и таа душа да е кретенска. И одлучно го порекнувам мислењето на оние мои колеги по перо што заземаат аристократски и возвишен став спрема мислењето на тапоглавите изјавувајќи дека *odi profanum*

vulgas. Колку ли е тоа евтин, упростен начин за бегање од реалноста, колку ли е бедно бегство во лажната надменост! Токму напротив, тврдам дека колку повеќе мислењето е глупаво и ограничено, толку повеќе за нас е важно и жешко, исто како што тесниот чевел поболно стега отколку чевелот што добро лежи на ногата. О тие човечки судови, таа бездна на судови и на мислења за твојот разум, срце, карактер, за сите детали на твојата организација – што се отвора пред јунакот кој своите мисли ги крунисал со печатење и ги пуштил меѓу луѓето на хартија, о хартијата, хартијата, печатењето, печатењето! И не зборувам овде за најсрдечните, најмилите фамилијарни судови на нашите тетки, не, главно би сакал да ги засегнам судовите на другите тетки – културните тетки, оние многубројни четвртавторки и прикачени полукритичарки, кои своите судови ги искажуваат по списанијата. Би-дејќи на светската култура навали глутница бабички прикачени, прикпени за литературата, одлично воведени во духовните вредности и естетски ориентиран, најчесто со некои свои погледи и размислувања, свесни дека Оскар Вајлд е изживеан и дека Бернард Шо е мајсторот на парадоксот. Ах, веќе знаат дека треба да се биде независен, решителен и подлабок, па затоа обично се независни, подлабоки и решителни без претерување, како и полни со теткина добродушност. Тетка, тетка, тетка! О, кој никогаш не се нашол во работилницата на културната тетка и не бил немо и без да зуцне препариран од тој нивни тривијален менталитет што му го одзема животот на секој живот, кој не прочитал за себе во весникот на теткиниот суд, тој не знае што е ситница, тој не знае што е тоа ситница во тетката.

А, понатаму, да ги земеме судовите на земјопоседниците и на земјопоседничките, судовите на школарките, ситните судови на ниските службеници и бирократските судови на повисоките службеници, судовите на провинциските адвокати, претераните судови на учениците, вообразените судови на старците, како и судовите на публицистите, судовите на општествените дејци и судовите на жените на докторите, најпосле судовите на децата што ги прислушуваат родителските судови, судовите на собарките, на младите слугинки и на готвачките, судовите на братучетките, судовите на школарките – цело море од судови од кои секој те одредува во друг човек и те создава во неговата душа. Како да си се родил во илјада тесни души! Но, мојата положба овде беше дотолку потешка и почувствителна колку што мојата книга беше потешка, почувствителна од конвенционалното зрело читање. Таа, рака на срце, ми создаде круг не на какви-годе пријатели и, ако културните тетки и другите претставници на просташтвото можеа да слушаат како во затворениот и дури за нивните мечти недостапниот круг од страна на Почитуваните и Сјајните бидувам хранет со сјајност, со почит и водам интелектуални разговори на врвовите, веројатно би паднале на колена пред мене и би ми ги лижеле стапалата. Но, од друга страна, во неа мора да имаше нешто незрело, нешто што даваше поводи за доверливост и индиректно привлекуваше ни вакви, ни такви битија, оној најстрашниот слој на полуинтелигентни – периодот на созревањето го намами полусветот на културата. Можеби пресуптилна за замрачените умови, истовремено беше премалку возвишена и надуена во однос на цганот, кој е чувствителен само на надворешни-

те знаци на сериозност. И, честопати, излегувајќи од свети и прекрасни места, каде што бев љубезно чествуван со почит, на улица среќавав некоја жена на инженер или школарка, кои неформално ме третираа како свој, како незрел побратим и близок, ме тапкаа по рамото и извикуваа: „Здраво, Јузефчо, ти глупчо еден, ти – ти незрел еден!“ И така – за едни бев мудар, за други глупав, за едни голем, за други едвај забележлив, за едни обичен, за други аристократ. Распнат меѓу надмоќта и немоќта, истовремено ујдисан и со овие и со оние, почитуван и потценуван, горд и презрен, способен и неспособен, кому иде, зависи од ситуација! Животот мој оттогаш стана порастргнат отколку што беше за време на деновите поминати во домашно затишје. И не знаев чиј сум – дали на оние што ме ценат или на оние што не ме ценат.

А што е најлошо – мразејќи го цганот на полуинтелигентите, како што уште никогаш никој не мразел, мразејќи душмански, самиот себеси се неверував со цганот; ѝ се противев на елитата и на аристократијата и бегав од нејзините широко отворени прегратки во простачките шепи на оние што ме сметаа за пилиштар. Во суштина, тоа е нешто од првостепено и пресудно значење за понатамошниот развој, *според што* човек се поставува и се организира – дали, на пример, дејствувајќи, зборувајќи, бладајќи, пишувајќи на ум ги има, ги зема предвид само возрасните, свршените луѓе, светот на јасните, искристализирани поими или, пак, постојано го прогонува визијата на цганот, незрелоста, учениците, школарките, земјопоседниците и селаните, културните тетки, публицистите и фелтонистите, визијата на сомнителниот, матен полусвет, кој некаде таму те демне и полека те обраснува

со зеленило како ползавците, лијаните и другите растенија во Африка. Ниту за миг не можев да заборавам на закржлавеноста на закржлавените луѓе и – плашејќи се панично, ужасно гадејќи се, ежејќи се од самата помисла на нејзиното мочуришно зеленило, сепак не можев да се оттргнам, бев фасциниран како кога пиле ќе здогледа змија. Како некој демон да ме мамеше за незрелост! Небаре противприродно да ѝ бев наклонет на пониската сфера и да ја љубев – за тоа што ме држи кај себе како пилиштар. Не можев ни на секунда да зборувам мудро, барем онолку колку што можам да смогнам сила, бидејќи знаев дека некаде таму, во провинцијата, некојси лекар ме смета за глупав и од мене очекува само глупости; и воопшто не можев да се однесувам пристojно и сериозно во друштво, бидејќи знаев дека некои школарки од мене очекуваат само непристойности. Навистина, во духовниот свет се одвива перманентно насилство, не сме самостојни, ние сме само функција на другите луѓе, мораме да биде такви како што нè гледаат, а, пак, мојот личен пораз беше тоа што со некаков нездрав раскош со најголемо задоволство станував зависен од малолетниците, од момчињата, од момичињата и од културните тетки. А, постојано, постојано да имаш на грб тетка – да бидеш наивен затоа што некој наивен смета дека ти си наивен; да бидеш глупав зашто некој глупав те смета за глупав; да бидеш зелен затоа што некој незрел те нурнува и те капе во сопственото зеленило – е тогаш може да побудалиш, да не е зборчето „а“, кое некако дозволува да се живее! Да си толку близу до тој виш и возрасен свет и да не можеш да се пробиеш во него, да бидеш на чекор од отменоста, елегантијата, разумот, сериозноста, од судовите на зрелите,

од заемната почит, од хиерархијата, од вредноста и само преку стакло да ги лижеш тие бонбончиња, да немаш пристап до тие работи, да бидеш додаток. Да општиш со возрасните и понатаму како на шеснаесет години, да имаш впечаток дека само глумиш возрасен? Да глумиш писател и литерат, да го пародираш литературниот стил и зрелите, префинети фрази? Да пристапиш како уметник во безмилосна јавна игра за своето сопствено „јас“, скришум угодувајќи им на своите непријатели?

И – ети ти, на самиот влез во јавниот живот добив ракоположение невеликолепно, бев штедро миропомазан со нижата сфера. А, она што уште повеќе ја компликуваше работата беше тоа што на моето однесување во друштво, исто така, можеше многу да му се забележи и тоа беше целосно матно, бедно, мизерно и беспомошно спрема полуодличните светски луѓе. Некаква неумешност, изродена од инает, а можеби од грижа, не ми дозволуваше да се усогласам со каква било зрелост и честопати се случуваше од страв едноставно да ја штипнам онаа личност што кон мојот дух пристапуваше мило со својот дух. Колку ли им завидував уште во колепката на оние иссублимирани литерати и на очигледно предодредените за возвишение, чија Душа постојано се стремеше угоре, небаре со шило боцкана право во газот; на сериозните писатели, чија Душа сериозно се сфаќаше и кои со вродена леснотија, во голема творечка мака, оперираа со толку виши, возвишени поими, прифатени еднаш засекогаш, што дури и Бог лично безмалку им беше нешто обично и малку благородно. Зошто не му е секому дозволено да напише уште еден роман за љубовта или во тешки болки да растргне некаков општествен јад и да стане Борец за угнетените ра-

боти? Или да пишува стихови и да стане Поет и да верува во „светлата иднина на поезијата“? Да биде талентиран и со својот дух да ги храни и да ги подига широките маси на неталентираните духови? А, какво задоволство е тоа да се тормозиш и да се измачуваш, да се посветуваш и да се спалуваш како жртва, но секогаш на повисоко ниво, во категории толку сублимирани, толку – возрасни. Сопствената сатисфакција, како и туѓата сатисфакција – да се изживуваш со посредство на илјадагодишните културни институции – е толку сигурна, како да си ја вложил својата заштеда во Државна штедилница. Ама јас, за жал, бев пилиштар и пилиштарството беше мојата единствена културна институција. Бев двојно фатен и ограничен – еднаш од сопственото детско минато, кое не можев да го заборавам – вторпат од детството на човечките претстави за мене, од таа карикатура со која пропаѓав во нивните души – меланхоличен роб на зеленилото, ете, бубачка во длабок и густ честак.

Не само непријатна туку и опасна ситуација. Оти Зрелите од ништо не се гнашат толку колку од незрелоста и ништо не им е толку одвратно. Тие лесно поднесуваат секакво најревносно уривање, само ако одвива во рамките на зрелоста; не им е страшен револуционерот што побива еден зрел идеал со друг и, на пример, Монархијата ја урива во прилог на Републиката или, пак, обратно, Републиката ќе ја нагризе и ќе ја изгнете со Монархијата. Секако, со задоволство гледаат како се крева прашина околу некоја зрела, сублимирана работа. Ама, ако кај некого надушкаат незрелост, ако надушкаат пилиштар и мрсулко, тогаш ќе му се нафрлат, ќе го исколваат како лебед патка – со сарказам, со иронија, со потсмев ќе го утепаат, нема

да дозволат гнездото да им го валка најденчето од светот од кој тие одамна се одрекле. Значи, како ќе заврши тоа? До каде ќе стигнам на тој пат? Врз каква основа (размислував) во мене настана тоа заробеништво на недоразвиеноста, тоа запаметување во зеленилото – дали затоа што потекнував од земја што особено изобилува со неоформени, шкарт, преодни суштества, каде што никому не му лежи никаква крагна, каде не толку Смутот и Судбата, колку што Трапавиот со Несмасниот сноват по полињата и јачат? А, можеби затоа што живеев во епоха што на секои пет минути се одлучуваше на нови пароли и гримаси и колку што можеше конвулзивно го искривуваше својот лик – во преодната епоха...? Бледата мугра се вовлекуваше низ тешките завеси, а мене, пак, додека така го сумирав билансот на мојот живот, руменило ме облеваше и непристојно смешкање ме тераше да потскокнувам на чаршафите – и избувнував во немоќна животинска смеа, механичка, ножна, небаре подбуцнуван во петицата, небаре не моето лице, туку мојата нога се кикотеше. Требаше што поскоро да се заврши со тоа, да се раскине со детството, да се донесе одлука и да се почне одново – требаше да се стори нешто! Најпосле, да се заборави на школарките! Да се раскине љубовта со културните тетки и со селанките, да се заборави на ситните, суровите службенички, да се заборави на ногата и на своето срамно минато, да се презрат мрсулкотот и пилиштарот – цврсто да се консолидирам на почвата на возрасните, ах, најпосле да го восприемам оној крајно аристократски став, да презрам, да презрам! Не како што беше досега кога со незрелоста ја поттикнував, ја привлекував и ја примамував незрелоста на другите, туку – напротив – да ја

извлечам зрелоста од себеси, со зрелоста нив да ги поттикнам на зрелост, со душа на душа да ѝ проговорам! Со душа? Ама, зарем смее да се заборава на ногата? Со душа? А ногата каде е? Зар смее да се заборава на нозете на културните тетки? А, понатаму, што ќе биде ако, и покрај сè, не успеам да го совладам зеленилото што цвета, што пулсира, што расте отсекаде (а, речиси сигурно нема да ми успее), што ќе биде ако јас ним им настапам зрело, а тие по старо ме сфатат незрело, ако јас кон нив со мудрост, а тие со глупост? Не, не, во тој случај преферирам прв да почнам незрело, не сакам мудроста моја да ја изложувам на нивната глупост, преферирам глупоста против нив да ја изложам! А, впрочем, не сакам, не сакам, претпочитам со нив, ги љубам, ги љубам тие пупки, тие никулци, тие грмувчиња зелени, о! – почувствував дека повторно ме фаќаат, ме грабаат во љубовни прегратки, повторно се занесов во механичка, ножна смеа и запеав непристојна песна:

*Во Сколимов, во вилата Фарамушка,
Во сончето на негувателката, госпоѓица Мита,
Во шкафчето беа скриени два бандита*

...кога одеднаш во устата почувствував горчи-на, грлото ми се исуши – забележав дека не сум сам. Освен мене, имаше уште некого во кошот, покрај печката, каде што светлината сè уште не беше стигнала – некој друг човек беше во собата.

Меѓутоа, вратата беше заклучена. Значи, тоа не е човек, туку привидение. Привидение? Ѓавол? Страшило? Покојник? Веднаш почувствував дека тоа не е покојник, туку жив човек, и веднаш целиот се наежив – го почувствував човекот како што

пес чувствува пес. И повторно во устата суша, срцебиење, задржување на здивот – тоа јас стоев покрај печката. Овојпат тоа не беше сон – навистина покрај печката стоеше двојник. Сепак, забележав дека се плаши уште повеќе од мене; стоеше со наведната глава, со спуштен поглед, со рацете покрај телото – неговиот страв ми влеваше храброст. Крадешкум од под јорганот, како да не гледав во себе, го гледав тоа лице, кое беше мое и не беше мое. Изнурна тоа од длабокото и темно зеленило, а самото тоа посветло зелено – тоа лице што го носев на себе. Еве го мојот нос... еве ја мојата уста... еве ги моите уши, мојот дом. Здравно, познати црти! Колку ли се познати! Колку ли добро го познавав тоа накривување на усните што ја маскираа напнатоста од стравот. Еве ги кошињата на устата – еве го подбрадокот – увото, кое оној ден ми го истегна Зѓиш – знаци и симптоми на двојни влијанија, лице што две сили, надворешна и внатрешна, го истриле меѓу себе. Сето тоа беше мое; или, пак, јас бев тоа; или, пак, тоа беше туѓо – а, сепак, јас бев тоа.

Одеднаш ми се виде неверојатно тоа да бидам јас. Како кога неочекувано ќе се видиме во огледалото накратко и не сме сигурни дали сме тоа ние, така ме зачуди и ме навреди изненадувачката конкретност на тој облик. Со забавно потстрижана и зачешлава коса, со очни капаци, во панталони, со органи за слушање, гледање и дишење – тоа беше мојот прибор, зарем тоа бев јас? Прецизиран – јасна контура и подробно одреден, детален... премногу впечатлив. Мора да забележа дека ги гледам неговите подробности, зашто уште повеќе се засрами, бледо се насмевна и со раката направи несигурно движење и се повлече во мракот.

Ама, светлината се засилуваше од прозорецот и обликот сè појасно изнурнуваше – веќе му се гледаа прстите на рацете и ноктите – и видов... а, духот гледајќи дека гледам, малку се стутули и, не гледајќи, со раката ми даваше знаци да не гледам. Не можев да не гледам. А, значи таков бев. Чуден, навистина, како Мадам де Помпадур. И случаен. Зошто таков, а не поинаков? Ефемерид. Маните и недостатоците му излегуваа на дневна светлина, а тој стоеше стутулен, сличен на ноќните створови, кои светлината ги остава на цедило – како стаорец фатен на сред соба. И деталите сè подобро, сè пострашно се оцртуваа, отсекаде му излегуваа делови од телото, поединечни делови, а тие делови беа точно одредени, конкретизирани... до граници на срамна изразитост... до границите на срамот... Видов прст, нокти, нос, око, бут и стапало, а сето тоа извадено на површина – како хипнотизиран од деталите, станав и направив чекор кон него. Затрепери и мавна со раката – како да ми се извинуваше за себе и како да говореше дека тоа не е тоа и, сеедно – дозволи, прости, остави... но, гестот, на почетокот предупредувачки, заврши некако неславно – тргнав кон него – и веќе не можејќи да ја задржам подадената рака, го плеснав по лицето со полн замав. Надвор! Надвор! Не, воопшто не сум јас! Тоа е нешто случајно, нешто туѓо, наметнато, некаков компромис меѓу надворешниот и внатрешниот свет, тоа воопшто не е *моето* тело! Јачна и исчезна – кидна. А, јас останав сам, а, всушност, несам – бидејќи мене ме немаше, не чувствував дека ме имаше, и секоја мисла, секој рефлекс, чин, збор, сè се чинеше дека не е мое, туку небаре некаде одредено надвор од мене, направено за мене – а јас, всушност, сум друг! И тогаш ме обзеде страшно-

на возбуда. Ах, да створам сопствена форма! Да се префрлам надвор! Да се изразам! Мојот облик нека се раѓа од мене, да не ми биде направен мене! Возбудата ме тера кон хартијата. Вадам хартија од фиоката и, ете, утрото се буди, сонцето ја облева собата, слугинката го носи утринското кафе и земичките, а јас, меѓу блескавите и изгравирани форми, започнувам да ги пишувам првите страници од моето лично дело, такво како мене, идентично со мене, кое произлегува директно од мене, дело што суверено го изложува мојот личен аргумент против секого и против сè, кога одеднаш се разгласува свончето, слугинката отвора, на вратата се покажува Т. Пимко, докторот и професор, а, всушност, учител, културниот филолог од Краков, ситен, мал, слабичок, ќелав и со бинокли, со пругасти панталони, со жакет, со големи и жолти нокти, со жолти антилопни чевличиња.

Го познавате ли професорот?

Познат ли ви е професорот?

Професорот?

Еј, еј, еј, еј, еј! Кога ја здогледав таа Форма, толку ужасно обична и тотално избанализирана, се фрлив на моите текстови затскривајќи ги со целото тело, но тој седна, па морав и јас да седнам, а, откако седна, ми изрази сочувство поради смртта на некоја тетка, која умрела многу одамна и за која сосема забораив.

„Споменот на покојните“, рече Пимко, „е ковчег на заветот меѓу новата и старата доба, слично како и народната химна (Мицкјевич). Ние го преживуваме животот на покојните (О. Конт). Вашата тетка почина и тоа е причината поради што може,

па дури и треба, да ѝ се посвети прилог на културната мисла. Покојницата имаше свои маани (ги наброја), ама имаше и доблести (ги наброја), кои му носеа корист на колективот, сè на сè книгата не беше лоша, односно, сакав да кажам, три плус – па, најпосле, кратко речено, покојницата беше позитивен фактор, сумарната оценка испадна позитивна и си земав за пријатна обврска да ви го кажам тоа вам, јас, Пимко, застанат во одбрана на културните вредности, на кои несомнено им припаѓа и тетка ви, особено што починала. А „впрочем“, додаде благо, „*de mortuis nihil nisi bene*, па макар што би можело уште да се додаде ова-она, зошто да се обесхрабрува младиот автор – се извинувам, сестричникот... Ама, што е ова?“, извикна кога на масата го виде започнатиот ракопис. „Па, не само сестричник, туку и автор! Гледам дека си ги пробуваме силите на нивата? Пи-ли, пи-ли, писател! Веднаш ќе прегледам и ќе ве окуржам...“

И, седејќи, преку масата посегна по хартиите, притоа си ги стави биноклите, и така седеше.

„Тоа не... тоа само онака...“, испелтечив седејќи. Одеднаш светот се урна. Тетката и писателот ме шокираа.

„Де, де, де“, рече, „пили-пили, коковче“.

Говорејќи го тоа си го триеше окото, а потоа извади цигара и, држејќи ја со два прста во левата рака, со двата прста од десната рака ја гмечеше; истовремено кивна, зашто тутунот го заскокотка во носот, и седејќи фати да чита. И седеше мудро, читајќи. А, мене, кога видов дека чита, ме обзеде мачнина. Мојот свет се урна и одеднаш се изорганизира по принципот на класичниот даскал. Не можев да му се нафрлам, зашто седев, а седев затоа што тој седеше. Од чиста мира, седењето изби во

прв план и стана најголема пречка. Па, се врткав на седиштето не знаејќи што да правам и како да се однесувам, почнав да мрдам со ногата, да гледам по сидовите и да грицкам нокти, а за тоа време тој доследно и логично седеше, а седењето му беше организирано и исполнето од даскалот што читаше. Тоа траеше ужасно долго. Минутите течеа како часови, а секундите се одолговлекуваа и се чувствував непријатно како море што некој би сакал да го испие со сламка. Залелекав:

„Аман, само не даскал! Не даскалски!“

Аглестиот, крут даскал ме убиваше. Ама, тој и понатаму читаше даскалски и моите стихјани текстови ги асимилираше типично даскалски, држејќи го табакот блиску пред очите, а надвор зградата стоеше, дванаесет прозорци вдолж и вишир! Сон?! Јаве? Зошто дојде овде? Зошто седеше, зошто јас седев? Со какво чудо сето она што беше претходно: сништата, спомените, тетките, маките, духовите, започнатото дело – се сведе на седење на баналниов даскал? Светот се згрчи во даскалот. Тоа стануваше невозможно. Тој седеше со смисла (зашто читаше), а јас седев без смисла. Вложив трескавичен напор за да станам, но токму во тој миг ме погледна од зад биноклите, благо и ненадејно – се смалив, ногата стана ноже, раката – раче, персоната – персоничка, битието – битииче, делото – делце, телото – телце, а, пак, тој растеше и седеше погледнувајќи и читајќи го мојот ракопис, на век и векови, амин – седеше.

Дали ви е позната таа сензација кога се смалувате во некого? Ах, да се смалувааш во тетка е нешто чудесно непристојно, ама да се смалувааш во велик банален даскал е врв на непристојната малост. И забележав дека даскалот пасе како крава

од моето зеленило. Необично чувство – кога даскал зеленилото твое го скубе на ледина, а, сепак, во стан, седејќи на столче и читајќи – сепак, скубе и пасе. Нешто ужасно се случуваше со мене, а надвор од мене – нешто глупаво, нешто безобразно иреално. „Дух!“, вреснав. „Јас! Дух! Не писателче! Дух! Јас лично, жив! Јас!“ Ама, тој седеше, а седејќи седеше, и седеше некако така седејќи, толку се заседна во своето седење, толку беше апсолутен во тоа седење, што седењето, бидејќи крајно глупаво, сепак, во исто време, беше решавачко. И откако ги симна биноклите од носот, ги избриша со марамче, потоа ги стави на носот, а носот беше нешто несовладливо. Тоа беше носен нос, обичен и банален, даскаловиден, мошне долг, составен од две паралелни, конечни цевчиња. И рече:

„Каков дух, бе?“

Крикнув:

„Мојот!“

Тој тогаш запраша:

„Родниот? Татковинскиот?“

„Не родниот, туку својот!“

„Својот?“, добродушно ми се обрати. „Зборуваме ли за својот дух? А, дали ни е познат барем духот на кралот Владислав?“ И седеше.

Каков крал Владислав? Бев како воз неочекувано префрлен на страничниот колосек на кралот Владислав. Закочив и ја отворив устата, откако се свестив дека не го знам духот на кралот Владислав.

„А, духот на историјата го знаеме ли? А, духот на хеленската цивилизација? А, галскиот дух, духот на умереноста и на добриот вкус? А, духот на никому познатиот, освен мене, писател на идили од XVI век, кој прв го употребил зборот »папок«?

А духот на јазикот? Како се вика: »извршува« или »извршава«?»

Прашањето ме изненади. Сто илјади духови одеднаш го пригушија мојот дух, пропелтечив дека не знам, а, пак, тој праша што ми е познато за духот на Каспрович и каков бил односот на поетот кон селаните, потоа уште праша за првата љубов на Лелевел. Се накашлав и кришум сирнав во ноктите, ноктите беа чисти, немаше ливче за препишување. Тогаш се обсрнав – како да очекував дека некој ќе ми дошепне. Ама, впрочем, одзади немаше никого. Пуста желба! Што се случува? Боже! Што побргу ја вратив главата во вообичаената позиција и го погледнав, ама тоа не беше мој поглед, тоа беше поглед под око, детски и наситен со ученичка омраза. Ме зграпчи неумесен и анахроничен ќеф – да го трефнам учителот право во носот со хартиено топче. Гледајќи дека со мене не е на арно, направив грчевит напор за да го прашам Пимко со друштвен тон што има ново во градот, ама наместо нормален глас, од себе истргнав писклив, зарипнат глас, како повторно да мутирав, и замолкнав; а, Пимко праша што знам за прилозите, ми рече да ги деклинирам *mensa, mensae, mensae*, да го конјугирам *amo, amas, amat*, направи гримаса и рече: „Е, да, ќе треба малку да се поработи“, извади нотес и ми даде лоша оценка, притоа седеше, а седењето му беше конечно, апсолутно.

Што? Што? Сакав да вреснам дека не сум ученик, дека се работи за некоја грешка, се владов во бегство, ама нешто одзади ме зграпчи како со клешти и ме прикова на место – ме зграпчи детско, инфантилно газе. Со газето не можев да мрднам, а, пак, даскалот и понатаму седеше и седејќи изразуваше толку совршена даскалост, што наместо

да викам, кренав два прста, како што прават учениците во школо кога сакаат да кажат нешто. Пимко направи гримаса и рече:

„Седи, Ковалски. Пак ли во клозет?“

И седев во нереалниот нонсенс како во сон, замолкнат, здаскален и издаскален, седев на детското газе – тој, пак, седеше на Акрополот и запишуваше нешто во нотесот. Најпосле рече:

„Епа, Јузефчо, ајде, ќе одиме во школо.“

„Во какво школо?“

„Во школото на директорот Перодршковски. Првокласна научна установа. Има уште слободни места во шестиот клас. Твојата едукација е – занемарена и, пред сè, треба да се пополнат празнините“.

„Ама во какво школо?!“

„Во школото на директорот Перодршковски. Не плаши се, ние, учителите, многу ги сакаме малечките, пили-пили, пили-пили, не бранете им на малечките да дојдат кај мене“.

„Ама, во какво школо?!“

„Во школото на директорот Перодршковски. Штотуку директорот Перодршковски ме замоли да му ги пополнам сите слободни места. Школото мора да функционира. Без ученици не би имало школо, а без школо не би имало учители. Во школо! Во школо! Таму во школото од тебе ќе направат ученик.“

„Ама во какво школо?!?!“

„Е, молам само без перчење! Во школо! Во школо!“ Ја повика слугинката, ѝ нареди да ми го донесе палтото, девојката, не разбирајќи зошто туѓ господин ме изнесува, удри на лелек, но Пимко ја штупна, штупнатата слугинка не можеше повеќе да лелека, па се озаби, откако прсна во смеа

на штипната слугинка – ме зеде тој под рака и ме изнесе од дома, а на улицата – куќи стоеја и луѓе одеа!

Полиција! Премногу глупаво! Премногу глупаво за да може да биде вистина! Невозможно, зашто е премногу глупаво! Ама, премногу глупаво за да можам да се противам... Не можев поради обичниот даскал, кој беше банален даскал. Исто како кога некој премногу банално и обично ќе ве замуабети, не можете, токму така и јас не можев. Идиотското, инфантилно газе ме парализираше, одземајќи ми ја секоја можност за отпор; итајќи во кас покрај колосалниот даскал, кој грабеше напред со големи чекори, не можев ни да мрднам со газето. Збогум, Духу, збогум – мое започнато дело, збогум сопствена и вистинска формо, здраво, здраво формо страшна, инфантилна, зелена и глобрада! Банално издаскален ситно чекорев покрај циновскиот даскал, кој само мрмори: „Пили-пили, коковче... Рашмркано носе... Љубам, е, е... Човечулец, малечко, малечко, е, е, е, пили-пили, пиличуле, Јузефчо, Јузефчо, Јузефчуле, Јузефчуленце, мало, мало, пили-пили, газе, газе, зе...“ Пред нас елегантна госпоѓа водеше на синцир малечок пинчер, кучето за’ржа, му се нафрли на Пимко, му ја раскина ногавицата, Пимко крикна, негативно ги оцени кучето и газдарицата, ногавицата ја прикачи со безопасна и тргнавме понатаму.